

Харченко А. В.

ORCID: 0000-0002-3314-5084

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри мистецької освіти та гуманітарних дисциплін

Харківський національний університет мистецтв

імені І. П. Котляревського

м. Харків, Україна

ХАРКІВ ЯК ХАБ ВНУТРІШНЬОЇ ЄВРЕЙСЬКОЇ МІГРАЦІЇ, 1860–1910: ПРИТЯГАЛЬНІ ТА ВІДШТОВХУВАЛЬНІ ФАКТОРИ

Ключові слова: відштовхувальні фактори, внутрішня міграція, євреї, Російська імперія, притягальні фактори.

У науковій літературі феномен міграції досить довго не привертав серйозної уваги. Зазвичай міграційний рух описувався як подорож в один бік, у якій доля мігранта – бути асимільованим – була визначена наперед. 1970-ті рр. стали межею, відколи міграція була представлена як складний процес, що має різні стадії та моделі, передбачає зупинки на шляху [1]. У нових дослідженнях вдалось подолати зосередженість на мігрантах-чоловіках та трансатлантичній міграції. У роботах про європейську міграцію фокуси зсунулися на континентальні та внутрішні рухи [2].

У єврейських студіях, серед багатьох робіт, присвячених єврейському населенню великих міст Російської імперії – Одеси, Києва, Санкт-Петербурга, Мінська, – проблемі міграції також не приділяли достатньо уваги. Отже, ключовий момент у формуванні великих єврейських громад у цих містах залишився поза увагою [3, 4]. Серед іншого, пояснення слід шукати в джерельній базі, яка була використана їхніми авторами.

Доповідь присвячено історії формування єврейської спільноти в Харкові, у якій феномен міграції відіграв головну роль. Від 1860-х і до 1910-х рр. місто зростало стабільно і доволі швидкими темпами, зміцнювало економічні та адміністративні позиції [5]. На межі XIX–XX ст. Харків перетворився на мегаполіс, в етноконфесійній структурі населення якого євреї посідали одну зі значних ніш. Важливим нюансом є той факт, що Харків був містом за межею смуги осілості, і перетворення його на один із найбільших єврейських центрів у “внутрішніх губерніях” викликає питання: як і чому це сталося?

Важливий теоретичний підхід для аналізу міграції запропонували дослідження в неокласичній економіці. Двома значними концептами в аналізі є відштовхувальні та притягальні фактори [6, 7]. Врахування цих факторів позначає агентність мігранта і водночас розміщує його в спільноті. Обсяг агентності переселенця залежав від його соціального капіталу та мережі, у яку він був включений. Мережі виникали на підставі сусідства, етнокультурних спільнот, у професійних колективах. Вони відігравали вирішальну роль для подальшої міграції, бо надавали зворотну інформацію “мігрантам в очікуванні”, тобто тим, хто розглядав таку можливість, але ще не ухвалив рішення.

Дослідження сотень окремих подорожей євреїв за смугу осілої, у напрямку Харкова, нанесені на мапу, дали змогу поєднати ці історії, простежити закладені в них тренди, пояснити, що гальмувало міграцію, а що пришвидшувало.

Література:

1. Harzig Ch., Hoerder D. *What is Migration History?* Cambridge : Polity Press, 2009.
2. Steidl An., Stockhammer En. *Relations among Internal, Continental, and Transatlantic Migration in Late Imperial Austria* // *Social Science History*. 31 (1). 2007. P. 61–92.
3. Stampfer S. *Patterns of Internal Jewish Migration in the Russian Empire* // *Jews and Jewish Life in Russia and the Soviet Union* / Ed. Yaakov Ro'i. Ilford : Routledge, 1995. P. 28–47.
4. Petrovsky-Shtern Y. *The Golden Age Shtetl: A New History of Jewish Life in East Europe*. Princeton and Oxford : Princeton University Press, 2015.
5. Кравченко В. *Україна, імперія, Росія. Вибрані статті з модерної історії та історіографії*. Київ : Критика, 2011.
6. Chebotarov O. *Jews from the East, Global Migration, and Habsburg Galicia in the early 1880 s*. Dissertation. Difo-Druck GmbH, Untersiemau, 2021.
7. Spitzer Y. *Pogroms, networks and migration. The Jewish migration from the Russian Empire to the United States 1881–1914*. 2014. Available at: yannayspitzer.net (accessed 01 June 2023).